

Artistiek verslag Stichting Willibrordusorgel, Haarlem, 2023

Inleiding

Dankzij de grote publiciteit rond het 100-jarig jubileum van het Willibrordusorgel en de 50ste serie concerten in de KoepelKathedraal, hebben de serie en het aansluitende festival, ondanks de gedwongen verplaatsing van de concerten naar de maandagavond, het afgelopen seizoen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de muziek- en orgelcultuur in ons land en in Haarlem in het bijzonder door de grote gevarieerdheid van de programma's en de bijzondere programmering. Daarbij werd in hoge mate rekening gehouden met het laatromantische, symfonisch georiënteerde karakter van het van rijksweg beschermd, monumentale Willibrordusorgel, dat in Nederland een unieke plaats inneemt, niet alleen vanwege zijn omvang, maar ook vanwege zijn speciale klankkarakter.

De wekelijkse serie heeft in 2023 plaatsgevonden vanaf de eerste maandag in mei tot en met maandag 18 september. De laatste vier concerten behoorden tot het Festival "100 jaar Willibrordusorgel", evenals het feestelijke slotconcert op donderdag 28 september. Dat waren in het totaal 22 concerten.

Met zijn 79 reële registers (- in tegenstelling tot bij de meeste andere orgels uit deze periode, met name de grotere, zijn er geen transmissies -) is het Willibrordusorgel 't grootste historische kerkorgel (en op een na grootste orgel) van ons land en een internationaal bekend, zeldzaam en karakteristiek voorbeeld van monumentale orgelbouw uit de periode van het Interbellum van de 20ste eeuw.

De serie orgelconcerten 2023

Inleiding

In 2023 vond de wekelijkse serie orgelconcerten voor de 50ste maal plaats.

Hiertoe gedwongen door de Stichting Kathedrale Basiliek Sint-Bavo, was de Stichting Willibrordusorgel (SWO) een jaar tevoren, ondanks zijn verzet, genoodzaakt om na 48 jaar de concerten te verplaatsen naar de maandagavond. De Zaterdagmiddagconcerten waren in de orgelwereld landelijk een begrip. Het aantal bezoekers was wel wat hoger dan in 2022. Dat was mede te danken aan de extra publiciteit die de SWO aan de serie had gegeven i.v.m. het dubbeljubileum. We hebben het aantal bezoekers kunnen tellen aan de hand van het aantal uitgereikte programma's. De Stichting Willibrordusorgel had de serie zo gepland dat, met uitzondering van de concerten in september, het bij alle andere concerten buiten nog licht was wanneer het concert was afgelopen.

Thematiek

Al spoedig na de aanvang van de Zaterdagmiddagconcerten kregen de jaarlijkse series bepaalde thema's toebedeeld. Daardoor kwam veel hedendaags en minder bekend ouder repertoire aan bod. Het bleek een beproefde formule om steeds afwisselende programma's ten gehore te kunnen brengen. Dat gebeurde ook in de 50ste serie in 2023. In dit seizoen werd bijzondere aandacht besteed aan:

- onbekende en bekende romantiek
- vrouwelijke componisten
- bijzondere combinaties

De concerten

Het openingsconcert van de 50ste serie, op 1 mei, werd gegeven door titulair-organist Ton van Eck m.m.v. het vocaal vrouwenkwartet *Sorelle* en violiste Anne van Eck. Zij vertolkten van Karg Elert de zelden uitgevoerde

*De Projectgroepen orgelconcerten en Internationaal César Franck Concours maken deel uit van de
Stichting Willibrordusorgel (KvK Amsterdam 41197670)
ING-bank IBAN NL 25 INGB 0003733100 t.n.v. Stichting Willibrordusorgel te Heemstede*

Fuge, Kanzone und Epilog, op. 85, nr. 3. Daarnaast gaven de zangeressen en de organist een uitvoering van de *Litanies à la Vierge noire* van Francis Poulenc en speelde de violiste het Thema mit Veränderungen van Josef Gabriel Rheinberger.

Een week later gaf Erik Jan Eradus een uitvoering van de *Sonata eroica* van Joseph Jongen en had daarnaast werken van Messiaen en Hakim op het programma staan.

Op 18 mei begeleidde organist Henny Heikens, Jesse Althuis die basklarinet en bassethoorn speelde. Zij hadden een boeiend programma met werken van o.m. Mendelssohn, Rachmaninov en Daan Manneke

Op de laatste maandag in mei trad Rik Melissant op. Hij was winnaar van de 1ste prijs van het Internationaal César Franck Concours een jaar tevoren. Hij vertolkte de Suite van Duruflé en daarnaast werken van Liszt en Franck.

Het programma van de Eindhovense organiste Tannie van Loon contrasteerde met dit concert. De stukken die zij speelde mochten wat minder virtuositeit eisen, maar haar programma was zeer fijnzinnig en toegankelijk. Daarbij wist ze vele mooie klanken aan het Willibrordusorgel te ontlokken.

Een week later trad de in Voorburg woonachtige Adelia Askarova op. Zij bleek een rasvirtuoos te zijn, zoals te horen was aan *Evocation II* van Thierry Escaich dat ze met veel verve ten gehore bracht. Daartegenover kon haar registratie van de overige werken niet alle bezoekers bekoren.

Tjeerd van der Ploeg speelde op 12 juni. Hij is een regelmatig terugkerende gastorganist met altijd bijzondere programma's. Dat was ook dit keer het geval. Zowel de *Trois Nouvelles Pièces* van Widor als de integrale uitvoering van de *Première Symphonie* van Jean Langlais waren niet eerder in de serie geprogrammeerd.

19 juni was het de beurt aan Jos Maters, de jonge organist van de H. Nicolaasbasiliek met een afwisselend en kleurrijk Engels – Frans programma.

Op 26 juni traden twee Nederlandse kathedraalorganisten op, als gastorganist Véronique van den Engh werkzaam in de Kathedrale Basiliek van St.-Jan in Den Bosch en Ton van Eck als vaste bespeler van het Willibrordusorgel. Het concert werd gegeven in samenwerking met de Stichting Maurice Pirenne, vandaar dat er ook enkele werken van hem op het programma stonden. Spectaculair was de uitvoering van twee werken voor twee orgels: de *Dialogue* van Maurice Pirenne waarmee het concert opende, en het *Grand Chœur Dialogué* van Eugène Gigout waarmee het werd besloten.

Helaas moest Stephan van de Wijgert wegens ziekte op het laatste moment verstek laten gaan. Hij kon worden vervangen door Dariusz Bąkowski-Kois uit Krakau (Polen) die een programma ten gehore bracht met werken van Lemmens, Dupré (*8 Petits Préludes sur des thèmes grégoriens*, op. 45) en de indrukwekkende 20ste orgelsonate van Josef Gabriel Rheinberger.

Zijn concert vormde de opmaat tot de Internationale Orgelzomer die op 10 juli werd geopend door Joxe Benantzi Bilbao Rigüero uit Alicante in Spanje. Naast werken van Mélanie Bonis en César Franck bracht hij ook muziek uit zijn thuisland mee met de zeer originele 4 *Saetas* van Eduardo Torres en de *Variaciones sobre un canto vasco* van Jesus Guridi.

Karol Hilla uit het Poolse Gdąnsk trad een week later op. Delen uit sonates van Rheinberger en Guilmant omkaderden zijn programma met werken van Jan Janca en Mieczysław Surzyński.

Op 24 juli kwam Eric Koevoets uit Rotterdam spelen. Hij vertolkte werken van Paul Barras, Charles Tournemire en de volledige eerste Suite op. 51 van de *Pièces de Fantaisie* van Louis Vierne.

Zijn Haagse collega Susanna Veerman sloot de maand juli op de laatste dag daarvan af met een zeer afwisselend programma dat niet minder dan 11 uiteenlopende onderdelen bevatte. Er klonk muziek van o.m. Strategier, Glinka, Vitols, Reger, en Lavallé-Smith.

Stefano Manfredini uit Bologna gaf op 7 augustus het eerste concert van die maand. Ook nu klonken er meerdere minder bekende, kortere werken die het beluisteren zeker waard waren, met centraal de 4de sonate van Rheinberger gebaseerd op de psalmmelodie van de tonus peregrinus.

Op 14 augustus was het de beurt aan Peter Ledaine uit het Belgische Oostende. Hij bracht een gevarieerd programma ten gehore met werken van J.S. Bach (Preludium en Fuga in b, BWV 544), Mendelssohn (Sonate 6) en Franck (Choral III). Opmerkelijk was dat na de restauratie van het Willibrordusorgel ook Bach overtuigend klonk op het instrument.

De jonge, veelbelovende Nederlandse organist Maarten Wilmink uit Hengelo verzorgde het volgende concert. Hij liet niet alleen zijn lyrische kanten (en die van het Willibrordusorgel) horen in de *Fantaisie en La* van César Franck, maar ook zijn virtuositeit in Regers Choralfantasie over *Wachet auf* (op. 52, 2) en in de Toccata van Sergej Prokofieff (in een bewerking van Jean Guillou) waarmee hij zijn concert afsloot.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Willibrordusorgel vond er van 28 augustus t/m 28 september een festival plaats: "100 jaar Willibrordusorgel". In tegenstelling tot de overige concerten waren de vijf concerten hiervan niet gratis toegankelijk.

Het openingsconcert, op 28 augustus, werd gegeven door titulair-organist Ton van Eck met de medewerking van 12 koperblazers o.l.v. Jean-Pierre Gabriël. Zij vertolkten het sprankelende concert voor orgel en koperblazers van Albert de Klerk en het monumentale *Pezzo festoso* van Hendrik Andriessen en daarnaast de ontroerende nostalgische *Legende* op. 55a van Gerard Bunk. Als afsluiting klonk de Nederlandse première van de Symfonie (1893) no. 2 voor 12 koperblazers en orgel van de Zweedse componiste, Elfrida Andrée, een voor die tijd uniek werk van deze ten onrechte vergeten componiste. In dat stuk waren de drie jaarthema's van de serie verenigd.

Een week later, 4 september, trad de Amerikaans/Argentijnse orgelvirtuoos Hector Oliveira op. Hij trok onverwacht veel publiek en dat verdiende hij ook. Misschien niet door zijn vertolking van Bach, maar dat compenseerde hij ruimschoots met zijn uitvoering van het *Troisième Choral* van Hendrik Andriessen, het *Scherzo* van Bossi en de laatste onderdelen van zijn programma, *Bohemian Rhapsody* van Freddy Mercury, *Oblivión* en *Libertango* van Astor Piazzolla, en zijn improvisatie.

Het concert van 11 september werd wederom gegeven door Ton van Eck samen met *The Amsterdam Saxophone Quartet* o.l.v. Henk van Twillert.

Naast werken voor orgel en saxofoon kwartet van de Nederlanders, Gijs van Dijk, Chiel Meijering, Rob Goorhuis en Ad Wammes, klonken voor orgelsolo *Scherzo* van Albert Alain en *Litanies* van diens zoon Jehan.

Een week later was er wederom een bijzonder concert, gegeven door Bert van de Brink met medewerking van Ruben Drenth trompet. Deze twee goed op elkaar ingespeelde rasmusici brachten hun publiek, dat helaas wat minder groot was dan gehoopt, in vervoering.

Voor het slotconcert hadden de organisatoren Olivier Latry, een van de titulair-organisten van de Notre-Dame in Parijs, kunnen uitnodigen. Deze Franse orgelmeester wist zijn talrijke toehoorders in vervoering te brengen met een geheel Frans en zeer afwisselend programma. Reeds vanaf het eerste stuk (*Cortège et Litanie* van Marcel Dupré) tot aan de adembenemende Toccata van Jean Guillou was het publiek geboeid, niet alleen door de virtuositeit maar ook door de intieme lyriek zoals in de delen uit Saint-Saëns' *Carnaval des animaux* en de *Aria* van Jehan Alain. De improvisatie van Latry over het Te Deum, waarvan de tekst ook de muren van de kathedraal siert, vormde een prachtige en waardige afsluiting van dit festival ter gelegenheid van 100 jaar Willibrordusorgel en van de 50ste reeks concerten.

Ten opzichte van 2022 was de publieke belangstelling bij de meeste concerten groter, vooral bij het Festival. Inmiddels is het duidelijk geworden dat de concerten weer terug kunnen naar de zaterdagmiddag. Daaraan zal publicitair extra aandacht moeten worden gegeven willen we voldoende publiek blijven trekken.

De Projectgroep kan terugzien op een, in artistiek opzicht, geslaagde 50ste reeks concerten die enkel tot stand kon komen dankzij de extra inspanning die de vrijwilligers hebben geleverd. De Projectgroep blijft zich er zich rekenschap van geven dat de jaarlijks te leveren inspanning om publiek te blijven trekken en boeien, onverminderd zal moeten blijven. Dankzij de afwisselende en bijzondere programmakeuze en het hoge artistieke niveau is de Projectgroep daar tot op heden in geslaagd. Er worden weliswaar geen grote drommen publiek getrokken, maar de trouwe bezoekers blijven komen naar de concerten en door de diversiteit van het programma komen ook steeds andere en nieuwe toehoorders.

Evenals in voorafgaande jaren waren de concerten op de maandagavond t/m 21 augustus gratis toegankelijk. Hiertoe is destijds noodgedwongen besloten, omdat ook de gemeentelijke orgelconcerten in de oude Bavo in Haarlem vrij (of tegenwoordig voor een geringe bijdrage van € 2,50) toegankelijk zijn.

Kindervoorstellingen van 'Babar het kleine Olifantje'

Op de ochtenden van 13 (2x), 15 en 22 (2x) september en 5 oktober vonden in de St.-Bavokathedraal in het totaal zes voorstellingen plaats van *Babar het kleine olifantje* door acteur Stef Feld en organist Ton van Eck voor kinderen uit de groepen 3 en 4 van verschillende basisscholen.

De tekst en de tekeningen zijn van Jean de Brunhoff en de muziek (oorspronkelijk voor piano maar door Ton van Eck bewerkt voor orgel) van Francis Poulenc.

De voorstellingen werden door de kinderen zeer gewaardeerd en ook door de meerderheid van de begeleidende leerkrachten goed ontvangen. De cultuurreferent van een van de scholen vond het verhaal achterhaald en te weinig eigentijds, maar had daarbij blijkbaar er te weinig rekening mee gehouden dat de combinatie van verhaal, tekeningen en muziek een kunstwerk vormen.

In elk geval zijn dergelijke kindervoorstellingen, maar dan met een hedendaags verhaal voor herhaling vatbaar.

Al deze activiteiten konden mede tot stand komen dankzij financiële steun van:

Cultuurstimuleringsfonds
Gemeente Haarlem

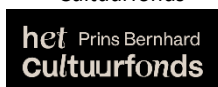
Haarlem

Het Haarlemsche
Muziekkfonds

HET HAARLEMSCHE
MUZIEKFONDS

Prins Bernhard
Cultuurfonds

J.C. Ruigrok Stichting

J.C. Ruigrok Stichting

- Bisdom Haarlem-Amsterdam
- Mgr. M.J. de Groot Muziekkfonds
- Adema's Kerkorgelbouw

- enkele ruimhartige anonieme gevers
- de gulle gaven van vele bezoekers

en de donateurs van de Stichting Willibrordusorgel.

Compositieopdrachten

De Stichting had onder voorbehoud van een subsidie door het Fonds voor de Podiumkunsten een compositieopdracht verleend aan Rob Goorhuis en aan Margreeth de Jong. Helaas verleende het Fonds voor de Podiumkunsten hiervoor geen subsidie zodat beide opdrachten helaas uitgesteld moesten worden en mogelijk in gewijzigde vorm alsnog worden gegeven.

Boek over het Willibrordusorgel

Tijdens het onderzoek naar de geschiedenis van het Willibrordusorgel bleek dat over een periode van 20 jaar (1926 – 1946) in het archief van Adema Kerkorgelbouw de documenten ontbraken. Na een lange speurtocht bleken die terecht te zijn gekomen in het archief van de SWO dat is gedeponereerd bij het Noord-Hollands Archief. Daar bevindt het zich in een map met losse documenten van de SWO.

Het is niet duidelijk hoe het daarin is verzeild geraakt. De meest plausibele verklaring is dat deze stukken in 1997/'98 door Ted Stijnman zijn geleend van Toine Schreurs en door hem zijn gebruikt voor zijn bijdrage aan de brochure die in 1998 is verschenen. Vervolgens zijn die stukken bij Ted Stijnman thuis gebleven en zijn ze na zijn overlijden enkele jaren later, met het archief van de SWO weer bij de SWO teruggekomen. De stukken zijn intussen allemaal gescand en dus ook voor de orgelbouwer toegankelijk. Die heeft besloten de situatie zo te laten met een aantekening in zijn archief.

De vertraging die hierdoor is opgelopen is aanzienlijk. We hopen het boek nu op 28 september te kunnen presenteren.

Dankwoord

Tot slot wil ik, als projectcoördinator, op de eerste plaats mijn bijzondere waardering en dank uitspreken aan allen die geholpen hebben om de jubileumserie tot een succes te maken.

De verwelkoming van de bezoekers bij de ingang geschiedde door vrijwilligers namens de Stichting Willibrordusorgel bij de ingang waarbij Bibiana Massaro, en af en toe andere bestuursleden van de Stichting Willibrordusorgel, assistentie verleenden.

Na afloop werd er gratis koffie, thee of chocolademelk aangeboden namens de Stichting Kathedrale Basiliek door vrijwilligers van die stichting. Ook deze vrijwilligers wil ik onze erkentelijkheid betuigen.

Frans van Ittersum, Stephan v.d. Wijgert en ondergetekende maken deel uit van de artistieke commissie. Ondergetekende verzorgde de lay-out van de programma's met toelichting die wekelijks werden afgedrukt door parochiesecretaris Maria Helena Waugh.

*De Projectgroepen orgelconcerten en Internationaal César Franck Concours maken deel uit van de
Stichting Willibrordusorgel (KvK Amsterdam 41197670)
ING-bank IBAN NL 25 INGB 0003733100 t.n.v. Stichting Willibrordusorgel te Heemstede*

Ton en Jeannette Alders coördineerden de publiciteit voorafgaand aan de serie waaronder het bijhouden van het adressenbestand en de verzending van raambiljetten en folders aan zo'n 450 adressen in het hele land! Daarbij verleenden verschillende vrijwilligers van het secretariaat van de kathedraal hand- en spandiensten.

Karine Smit zorgde ervoor dat de gereserveerde studietijden goed in de agenda van de kathedraal kwamen te staan. De vrijwilligers van het secretariaat en de kerkwachten overhandigden de organisten de sleutels en deze laatsten zijn vaak ook zeer tolerant geweest wanneer bij het noodgedwongen studeren tijdens de openingstijden ook de luidere registers werden gebruikt.

Jegens hen allen wil ik namens de Projectgroep mijn bijzondere erkentelijkheid betuigen.

De samenwerking met de orgelcommissie van De Duif in Amsterdam (onder auspiciën van Stadsherstel Amsterdam) was voortreffelijk. Emmy Schouten vormde daar op kantoor de contactpersoon. Zo konden, door combinatie van concerten, verschillende buitenlandse organisten met deling van de kosten worden uitgenodigd.

Dit was het twaalfde jaar dat de concerten plaatsvonden onder de paraplu van de Stichting Willibrordusorgel die ook het beheer over het Willibrordusorgel heeft. De samenwerking met het bestuur was uitstekend, daarbij zorgde penningmeester Nico Verloop voor een correcte en zorgvuldige afwikkeling van de financiën en het aanleveren van het financiële jaarverslag.

Bij de concerten waren Hannah Muis en Jeroen Toutenhoofd 'stand by' als registranten.

Ook de ploeg stemmers van de tongwerken onder de bezielende en betrokken leiding van Maarten de Wit zorgde er wekelijks voor dat de tongwerken mooi op stemming stonden.

Wat betreft de voorstellingen van Babar was Bibiana Massaro degene die namens het bestuur de contacten met de scholen onderhield, bij alle voorstellingen aanwezig was om de kerk te openen en na afloop te sluiten, de schoolgroepen te verwelkomen en uitgeleide te doen en voor het verrichten van allerlei hand- en spandiensten voor- tijdens en na de voorstellingen. Voor een nieuwe project met het 'doe-orgel' hebben Bibiana en Bert Windt contact gehad met Hart voor Haarlem. Dat zal verder worden ontwikkeld.

Niet alleen aan hen beiden maar ook aan alle anderen, die hierboven zijn genoemd, geldt mijn dank als coördinator van deze activiteiten voor de vele inspanningen die zij zich hebben getroost om deze tot een succes te maken.

Overige bespelingen

Op 27 mei bezocht een groep van de *Evangelische Kirchengemeinde* uit Wesel het Willibrordusorgel. Wegens afwezigheid van Ton van Eck werd het instrument gepresenteerd door Erik Jan Eradus.

Op zaterdag 23 september verzorgde Ton van Eck ter gelegenheid van het 100-jarig jubileum van het Willibrordusorgel een bespeling en een lezing over het instrument voor de donateurs van de Stichting Willibrordusorgel. Tijdens de bespeling klonken composities die ten gehore gebracht werden door Jan Nieland ter gelegenheid van de inwijding op 7 november 1923 en door Albert Thoenies ter gelegenheid van de plaatsing van het front op 26 december 1926.

Vieringen

De titulair-organist van de kathedraal maakt regelmatig gebruik van het Willibrordusorgel bij het voor- en/of naspel van de zondagse Hoogmis om 10 uur, bij de diverse Hoogfeesten en de diaken- en priesterwijdingen. Vooral de naspelen trekken de aandacht van veel kerkbezoekers die blijven luisteren en vaak door applaus na afloop blijf geven van hun waardering.

Examens

Er vonden dit jaar geen examens plaats.

Excursies, lessen, opnamen

In tegenstelling tot vroegere jaren ontving de titulair-organist van de Stichting Kathedrale Basiliek geen uitnodiging tot demonstratie van het Willibrordusorgel tijdens de Open Monumentendagen in september.

Ondanks de in het verleden betoonde grote bereidwilligheid van de titulaire-organist tot presentatie van het klinkend erfgoed in de kathedraal door de bezoekers toegang te geven tot de speeltafel, zwegen alle orgels tijdens de open monumentendagen. Blijkbaar wist de Stichting Kathedrale Basiliek het rijke klinkend erfgoed waarover het gebouw beschikt, niet op waarde te schatten.

Van de gelegenheid die werd geboden aan professionele organisten uit binnen- en buitenland om het orgel voor studie of ter kennismaking te bespelen, of om een opname te maken als inzending voor een concours werd incidenteel gebruik gemaakt.

Besluit

Het Willibrordusorgel vervult zijn belangrijke rol in de nationale en internationale orgelcultuur mede dankzij de groeiende herwaardering voor zowel de (laat)romantische, als de 20ste- en 21ste-eeuwse orgelmuziek waarvoor het instrument specifieke eigenschappen bezit en technische mogelijkheden biedt. Het bevestigt daarmee zijn bijzondere en unieke rol in de muziekwereld niet alleen in ons land, maar ook over de grens.

Haarlem, maart 2024

Dr. Ton van Eck, projectcoördinator orgelconcerten en titulaire-organist